

Mit ve Mitik Düşüncenin Yapısı

*İsmail TAŞ **

Mitoloji, Yunanca «Mythos» ve «Logos» kelimelerinden ortaya çıkan bir terimdir. Kelimelerden birincisi, masal, öykü, efsane anlamlarını içerir. İkinci kelime olan «Logos» ise «söz» ve «bilim» anlamlarına gelir. Bu manada Mitolojinin birinci anlamı şimdiye kadar muhafaza edilen mitleri araştıran bilimsel bir disiplindir. İkinci anlamda ise, bizzat mitlerin toplamına verilen addır.¹ Kısaca şunu söyleyebiliriz: Mitoloji, Mitleri araştırmayı konu edinen bir disiplindir. O halde mitolojinin konusu olan mit nedir?

Yukarda kelime anlamını vermiş olduğumuz mit, terim olarak çeşitli şekillerde anlaşılmıştır. Mit adına yapılan bütün tanımlar, tanımlayan kişilerin bakış açılarına göre değişmektedir. Bunlardan bir kısmı miti, erken devir insan topluluklarında ortaya çıkan, milli ve yaratıcı özellikler taşıyan özel bir tür² olarak görürken; diğer bir kısmı da, halkın kolektif bir şekilde kendi tarihini ve Tanrıları ile kahramanalarını kurguladığı, inançlarını ve fikirlerini bedenleştirdiği, kendi kültürlerinin vurgusunu temsil eden geleneksel halk hikayeleri olarak³ ele almıştır. Daha geniş anlam-

* *Dr.*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi Anabilim Dalı

1 Slovar Antiçnosti, izdatelstvo «Progress» Moskva, 1989, s., 359; Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, ist, 1993, s. 5-6.

2 Kultura Çuvaşskaya Kraya, Komisyon: Çeboksarı, 1994, s. 109

3 The New American Desk Enciclopedia, New York 1989, s. 862

da mit, fantastik açıklamalı, kökensel, tabii ve doğal olaylardır, ya da, toplumsal yaşantıları insanların kendi niteliklerine uygun bir şekilde aktarmalarıdır. Bu şekilde mit, daha çok toplumsal bir anlam ifade eder ve dolayısıyla toplumların büyüleyici tören ve ritüellerine sıkı sıkıya bağlıdır.⁴

Son olarak vermiş olduğumuz tanım mit'in en kapsayıcı tanımıdır. Bu tanıma göre mit, sadece hikaye, destan ve efsane anlamlarına gelmemektedir. Bunlara ilaveten kolektif olarak yapılan kutlamalar ve ritüeller de mit'in kapsamı içine girmektedir. Bu anlamda mit; geçmişin, kutsalın ve kültürün aktarımıdır. Burada anlatma, hikaye etme kelimeleri, mitleri ifade etmekte yeterli olmamaktadır. Belki bu şekildeki sözlü türler, mit'in sadece belirli bir şekli olabilirler. Halbuki mitlerin bir de kutlama ve ritüel boyutları vardır. Burada mitler, sözlü olarak ifade edilmezler, ifade tarzı tamamen eylemseldir. Sözlü geleneğe bunların kaynaklık etmiş olması da mümkündür.⁵ En azından bunların ontolojik birliktelikleri söz konusu olabilir. Kısaca mitler, özgün bir tür olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Ritüellerle birlikte mitler, bilhassa sözlü gelenek içerisinde bir takım unsurları da barındırırlar. Bu unsurlar şu şekilde sıralanabilir:

- a) Mitler, doğa üstü varlıkların eylemlerinin öyküsünü oluşturur.
- b) Bu öyküler, kesinlikle gerçek ve kutsal olarak kabul edilir.
- c) Mitler, her zaman için bir yaratılışla ilgilidir; bir şeyin yaşama nasıl geçtiğini, ya da bir davranışın, bir kurumun, bir çalışma biçiminin nasıl ortaya çıktığını anlatır.
- d) Mitler hem tarihsel olayları hem de halkların inanç, duygu ve düşüncelerini de katarak, tahayyül ettikleri evren telakkilerini verirler.⁶

Yukarıda yapmış olduğumuz açıklamalar, mitleri anlamamız için yeterli görünmemektedir. En azından aşağıdaki sorulara cevap verebilmek için mitleri değişik bakış açılarına göre tekrar sorgulamamız gerekiyor:

Mitlerin mantık ve düşünce, din ve duygu, etik ve estetik, somut ve soyut, teorik ve pratik olarak toplumdaki işlevsel boyutları nedir? gibi bir takım sorulara

4 Kultura Çuvaşskaya Kraya, s. 109.

5 Bkz. E. M. Meletinskii, «Mifologičeskie Teori XX veka na zapade», Voprosı Filosofii 7 «Pravda» Moskva, 1971, 162-171; F. leroux, «Fransız lisanıyla konuşulan memleketlerde 1914'den 1925'e kadar Din felsefesi çev. M. Şekip (Tunç), Darulfunun İlh. Fak. Mecmuası, Yıl 2 sayı 5-6, s.61-62, 76-68.

6 M. Elaide, Mitlerin özellikler, çev. Sema Rifat, Simavi Yay, İst. 1993, s.23; Ernst Granger, Mitoloji çev. Nurullah Ataç, Haz. Müzehher Erim, Cem Yay. İst. 1983, s. 11-12.

cevap verebilmek için tarihi seyir içerisinde mite karşı gösterilen tavır ve anlama çabalarını gözden geçirmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Tarihi Seyir İçerisinde Mite Karşı Gösterilen Tavır ve Mitleri Anlama Çabaları:

Mitolojik malzemeleri akli olarak yeniden kavramanın ilk denemelerine daha antik çağda girilmiştir. Hem de bu dönemde mitolojinin allegorik yorumları ağır basmıştır. Sofistler, Staocular ve Pisegorcular bunlara dahildir. Platon, mitolojik-sembolik bir filozof olmasına rağmen onun yorumlanmasına karşı çıkmıştı.⁷ Ancak Platon yine de kendisini mitik düşünceden kurtaramamıştır.⁸ İlk çağın bilimsel düşünürü olarak bilinen Aristo ise, mitlerin kanun koyucular tarafından uydurulduğu ve kanunî birer müeyyide gibi kullanılarak halkı iyiye sevk etme vasıtası yapıldığı kanaatindeydi.⁹ Bununla birlikte Aristo yine de Mit'in, mucizevi ve şaşılacak unsurlardan mürekkebe olduğunu ifade eder.¹⁰

Mitlerin rasyonel yormunu belki de ilk kez Evhemeros (M.Ö IV-III y.y) yapmıştır. Evhemeros'a göre mitlerdeki tipler, tarihte yaşamış büyük şahsiyetlerin tanrılaştırılmış şekilleridir. Onun yapmış olduğu bu yorum, kendinden sonraki çağlarda da yaygınlık kazanmıştır.

Millattan önceki çağlardan itibaren her ne kadar Ksenophanes (Xenophanes) gibi bir takım filozoflar mitleri dışlamışlarsa da, bununla birlikte mitleri anlama çabaları eksik olmamıştır. Bu çabalar, Hıristiyan teolojisinin hakimiyetinin yaygınlık kazanmasına kadar devam etmiştir. Hıristiyanlığın hakimiyeti antik mitolojileri itibardan düşürmüştür. Mitlerin bu sessizliği elbette geleneksel kültürler için söz konusu değildir. Söz konusu durum mitlerin felsefe ve diğer bilimlerle ilgisi açısından dır. İlgili olan bu durum Rönesans'taki Humanist hareketlerle tekrar uyanmıştır. Humanistlerden bir kısmı mitolojilerde insanî, bireysel özgürlük duygularını bulmuşlardır.¹¹

7 E.M. Meletinskii, «Mifologiya», Filosovskiy Ensiklopedičeskiy Slovar, Sovetskaya Ensiklopediya, Moskva, 1989, s.369; Walter J. Ong Sözlü ve Yazılı Kültür, Çev. Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yay, 1995 s. 38.

8 Hans Reichenbach, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev. Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, 1993, s. 25; Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü, s.6; Cemil Sena, Allah Fikrinin Tekamülü, Semih Lütfi Matbaası. Tarih ? Yer? s.33

9 Şefik Can, Klasik Yunan Mitolojisi, Inkilap Yay. İst. 1994. s. 2

10 Aristo, Metafizik, Çev. H.Ziya Ülken, Vakit Gazete- Matbaası, İst. 1935, s. 40.

11 E. M . Meletinskii «Mifologiya» Filosovskiy Slovar Sovetskaya Entsiklopediya, 1989, s. 369-370.

Bundan sonraki yüzyıllarda da mitlere bakış açıları tek düze devam etmemiştir. Mesela Aydınlanma Çağında genel olarak mitlere karşı olumsuz bir tavır sergilenmiştir. Katı bir akılcılık devri olan bu çağ, kutsala, dini düşüncelere karşı da bu sert tutumunu uygulayarak, bu alanları da aklın ve bilimin ilkeleri doğrultusunda anlamlandırmaya çalışmıştır. Dolayısıyla dini düşünceler ve dini inançlar aklın öngördüğü şeyler olmalıydı. Bu çağda dinin beşer-üstü boyutu gözardı edilerek her şeyin ölçüsü akıl olarak görülmüştür.¹² Bu sebeble Aydınlanma filozoflarının geneli için mitler, garip ve anlaşılmasız, karmaşık düşünceler ve büyük bir boş - inançlar yığını, yalnızca bir canavarlıktı. Mitler ve felsefe arasında hiç bir birleşme noktası bulunamazdı. Mitsel düşünce, tıpkı karanlığın yerini doğan güneşe bıraktığı gibi felsefenin başladığı yerde sona ererdi.¹³

Aydınlanma Çağı'nın mitlere karşı genel tavrı bu olmakla birlikte, bazıları mitlerde rasyonel öğelerin bulunduğunu ve onların anlaşılmasının imkan dahilinde olduğunu kabul etmişlerdir. Hatta D. Hume, Yunan mitolojisindeki dini düşüncenin ilahi dinlerdeki (Hıristiyanlık) düşünceye nazaran daha makul olduğu kanaatindedir. Ona göre «Ozanlarca aktarılan eski pagan mitolojisini önyargısız olarak inceleysek, baştan bulabileceğimizi zannettiğimiz öyle korkunç saçmalıklar göremeyiz. Bu görünür dünyayı biçimlendiren güç ya da ilkeler her ne idiyse yine onların, öteki canlılardan daha incelmış bir yapısı ve daha büyük bir yetkesi olan, zeka sahibi bir varlık türü de yaratmış olduğunu düşünmek niçin güç olsun? Bu yaratıkların gelgeç hevesli, öç alıcı, tutkulu, şehvet düşkünü olabilecekleri kolaylıkla kavranabilir; kaldı ki, bizim aramızda da, bu gibi kötü huylara kapılmak için, mutlak yetkeli olmanın herşeyi mübah kılması kadar elverişli bir durum yoktur. Kısacası bütün mitoloji sistemi öylesine doğaldır ki, bu evrende yer alan bütün o engin gezegen ve dünyalar çeşitliliği içinde, şurada ya da burada, bir yerde gerçekte var olması olası olmaktan da öte kesin görünmektedir».¹⁴

Mitlere karşı en ilginç tavrı romantik filozoflar sergilemişlerdir. Bu filozoflar dizgesinde mitler, yalnız en yüksek ilgi konusu olmakla kalmaz, aynı zamanda korkuyla karışık bir hayranlık ve saygı konusu da olur. O, insan kültürünün ana kaynağı olarak kabul edilir. Sanat, tarih ve şiir mitlerden doğar. Bu kaynağı görmezlikten gelen, ya da savsaklayan bir felsefe, sığ ve yetersiz bir felsefe olarak ilan edilir.

12 Bkz: Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İst. 1996, s. 361-368.

13 Ernst Cassirer, Devlet Efsanesi, Çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi, İst. 1984, s. 183.

14 David Hume, Din Üstüne, Çev. Mete Tunçay, İmge Kitabevi Yay. 1995, s. 70.

Romantik bir filozof olan Schelling'in dizgesinin ana eksenlerinden biri, mitlere insanî uygarlıktaki haklı ve meşrû yeri vermektir. İlk kez onun yapıtlarında bir doğa, tarih ve sanat felsefesi ile yan yana olan bir Mitoloji felsefesi ile karşılaşmaktayız. Schelling' de felsefe, mitlerin karşıtı olacak yerde dostu ve bir anlamda bütünleyicisi olmuştur.¹⁵

Aydınlanma ile Romantizmdeki bu farklı anlayışlar onların tarihe bakış açılarındadır. Aydınlanmacı filozoflar tarihe olgusal bir alan olarak bakarken, Romantikler tarihi sadece olgular alanı olmaktan çıkarmışlardır. Onlar için geçmiş yalnızca bir olgu değil, aynı zamanda en yüksek ülkülerden biridir. Romantik düşünencinin en ayırdedici özelliklerinden bir tanesi geçmişin idealize edilmesi ve tinselleştirilmesidir. Bu düşüncede her şey, geriye giderek kökenine kadar izleyebildiğimiz sürece kavranılır, haklı çıkarılabilir ve meşrû hale gelir. Bu düşünüş biçimi Aydınlanmacı düşünürlere tamamen yabancıydı. Onlar, eğer geçmişe bakmışlarsa, bunu daha iyi bir gelecek hazırlamayı istedikleri için yapmışlardır. Gerçek ilgi ve esas konuları, insanlığın geleceği, yeni bir siyasal ve toplumsal düzenin doğuşuydu. Onlara göre, tarihin incelenmesi bir amaç için zorunluydu ama kendi başına bir erek değildi. Aydınlanmacılara göre, tarihten pek çok şeyler öğrenebilirdik ama bunlar yalnızca olup bitmiş şeylerdir, olması gerekenler değildir. Bu iki bakış açısı bize şunu göstermektedir: Aydınlanmacılarda tarih sadece bir olgular alanı iken, Romantiklerde sadece olgular alanı olmakla kalmaz, aynı zamanda duygusal açıdan tüketilmemesi gereken tinsel bir alandır.¹⁶

Mitlerle ilgili araştırmalar XIX. yy.dan itibaren daha çok yaygınlık ve hız kazanmıştır. Bu yüzyılda kökenlerle ilgili araştırmalar, araştırmacıları ilkel kabilelerin düşünce yapılarıyla ilgilenmeye sevk etmiştir. Bu vesileyle etnografik, etnolojik ve filolojik araştırmalar mitolojik düşünceyi çözümlemeye oldukça etkili olmuştur. Artık XVII-I.yy'ın «boş inanlar» şeklinde nitelendirmiş olduğu mitolojiler XIX. yy'da daha sıcak bir ilgi görmüştür. Mitolojilere bu yeni bakış açısını R. Wagner ve Nietzsche kazanmıştır. Mitolojiyi aynı şekilde H. Bergson'da da görebiliriz. O, Mitolojiyi, «anlağın ahlak bozucu gücüne karşı tabiatın savunucusu» olarak görmektedir.¹⁷

15 Ernst Cassirer, age. s.183.

16 Daha geniş bilgi için bkz: Ernst Cassirer, age. s. 21-22, 177-186.

17 E.M. Meletinskiy «Mifologičeskiy Teori XX-veka Na Zapade» age. s. 162-171, Bkz: Bergson, Ahlak ile Dinin iki Kaynağı (Les deux Sources de la Morale et de la Religion), Çev. Mehmet Karasan MEB. Yay İst. 1986, s.148, 166.

XIX yy'ın ikinci yarısından itibaren mitler üzerinde fikir belirten iki büyük öndegelen okulun birbirine ters düştüklerini görüyoruz. Bu okullardan birincisi A. Kuhn, W. Schwarts, M. Müller vs. gibi filozofların oluşturduğu okuldur ki, bunlar, linqüistik açıdan mitlerin değeri üzerinde durmuşlardır.

İkinci okul ise, «Antropolojik ya da evrimci- Mukayeseli Etnografya» üzerinde duranlardır ki, bunların başını da Tylor ve J. Frazer çekmektedir.¹⁸

İnsanın dilinden hareket ederek mitleri anlamaya çalışanlara göre, mitler ancak dilden hareket edilerek çözülebilirdi. Çünkü hiç bir doğal olay, hiç bir biyolojik ilke bu alanda yardımcı olamazdı. Bir dilbilimci ve filolog olan F. Max Müller, Mitlerin incelenmesi için biricik bilimsel yaklaşımın dilbilimsel bir yaklaşım olduğuna inanmıştı.

Max Müller, karşılaştırmalı filolojinin, insanlığın şimdiye değin karanlıkta gizlenmiş olan mitolojik çağını, bilimsel araştırmanın parlak ışığı altına ve belgesel tarihin sınırları içine sokmuş olduğunu öne sürdü. M. Müller ve diğer dilbilimci mitoloji yorumcularına göre, mitler, gerçekte dilin bir aşamasından başka bir şey değildir. Ancak bu aşama, dilin olumlu olmaktan çok olumsuz bir aşamasıydı. Mit, dilin erdemlerinde değil, kusurlarında ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz dil, mantıksal ve ussaldır; fakat aynı zamanda bir yanılsama ve yanılgılar kaynağıdır. Dilin yanılgılar kaynağı olması da şu sebeptedir: Dil genel adlardan oluşur, ama genellikle her zaman belirsizlik anlamına gelir. İşte bu belirsizlikler de yanılgıları doğurur.¹⁹ Dolayısıyla dilden hareketle mit çözümlenmesine girişenlere göre, mitler dilden kaynaklanan yanılgılar olarak görülür.²⁰

Max Müller gibi Linqüistik metotla mitleri çözümlenmeye çalışanlar, görüldüğü gibi tamamen indirgemecidirler ve rasyonel çıkarsamalara başvurumaktadırlar. Kaldığı, bundan önce de ifade etmiş olduğumuz gibi mitler, sadece sözlü geleneklerden de ibaret değildir. Mitler, ritüellere ve daha başka kültürel alanlara da sıkı sıkıya bağlıdır. Yine onlar, insan uygarlığında en eski ve en büyük güçlerden birisidir. O, tüm insanî etkilerle yakından bağlantılıdır. Bilim bile mantıksal çağına erişmeden önce bir mitik çağdan geçmek zorundaydı. Nitekim, kimyadan önce Simya, Gökbilimden önce, Yıldızbilim vardı. Eğer mitik düşüncenin dildeki yanılgılardan

18 E.M. Meletinskiy, «Mifologiya» age. s.369.

19 E. Cassirer, age. S. 32-35.

20 Max Müllerin Dilin kullanımından doğan yanılgılar ve naturalist bakışın manevileşmesi hakkında bkz: Nureddin Şazi Kösmihal, Durkheim Sosyolojisi, Remzi Kitapevi, 1971, s.109-111.

ibaret olduğu fikri doğru olsaydı, insanî uygarlık tarihi, basit bir yanlış yorumlamanın eseri olurdu. Bu ise fazla inandırıcı değildir.

Dilbilimcilerin karşısında olan sözünü ettiğimiz evrimci, ya da mukayeseli etnografya üzerinde duranlar ise mitsel düşünceye daha farklı bir açıdan bakmışlardır. Onlar mitik düşüncedeki akıl ile uygarlaşmış insan aklı arasında hiç bir fark görmüyorlardı. Bu hususta Tylor ve J. Frazer hemen aynı kanaati paylaşıyorlardı. Onlara göre, yabanılın düşünceleri ilk bakışta garip gibi görünebilir, ama hiç bir şekilde yanlış ya da çelişkili değildir. Yabanılın mantığı bir anlamda kusursuz bir mantıktır. Onun dünya yorumu ile bizim dünya görüşlerimiz arasındaki büyük ayrıma neden olan şey, düşünce biçimleri, tartışma ve usavurma kuralları olmayıp, özdek (materiyal) yanı bu kuralların uygulandığı verilerdir. Bu verilerin öz yapısını bir kez anladıktan sonra, artık kendimizi yabanılın yerine koyup, onun gibi düşünebilir, onun duygu dünyasına girebiliriz.

Tylor bu hususta «türdeşlik ilkesi»ni sonuna kadar kullanmıştır. Tylor'un metodu hakkında «ölüm» olayını misal olarak verebiliriz: Ölüm olayı ister ilkel isterse felsefe olsun, insan için her zaman bir korku olayı olmuştur. İlkel insan buradan animizme, felsefeci de metafiziğe ulaşmıştır. İkisinin yöntemleri birbirinden çok farklıdır ama yöneldikleri amaç her zaman özdeştir.²¹

İlkelleri araştırırken Tylor'un etkisinde kalan J.Frazer de ilkel insan anlayışının bizim anlayışımızdan farklı olmadığı kanaatine varmıştır. O, insanlık tarihinde en yalın dini inancın büyü olduğu kanaatındadır. Doğal olarak bu dini inanç sihirsel düşünüşün eseri olmalıdır. Sihirsel düşünüş ise aslında insan düşünüşünün tarihsel ve doğal bir aşaması olarak görülür. Düşünce, dış dünyanın, duyular yoluyla insanın zihninde çizdiği imajlarla başlar. Bu imajlar, dış dünyadaki nesnelere ve olaylara «benzer» imajlardır. Edilgen düşünce bu imajlarla yeterince donandıktan sonra, olaylara karışma yolunda insanı harekete geçirir. Bu noktadan itibaren etkin düşünce dönemi başlamıştır. Bu dönemin başlarında gerek nesnelere ve olayları kavramaya çalışan edilgen akıl, gerek onlara karışmaya çalışan etkin akıl «benzetmeci»dir, «analojik»tir. Analojik düşünüş, sihirsel düşünüşün en iyi tanınan, en çok karşılaşılan biçimidir. Ancak sihirsel düşüncede yapılan analogiler, olaylar arasında kurulan bağlantılar raslantısal, gelişigüzel olmakla birlikte tümüyle kuralsız değildir. Nesnel olarak benzerliklere, farklılıklara, öznel olarak da insanın gereksinimlerine, is-

21 E. Cassirer, age. s. 24-26

teklerine dayanmaktadır. Bir başka deyişle bu bağlantılar, olayları kavramak için olmaktan çok, onlardan yararlanmak için kurulmaktadır.²²

J. Fazer «Altın dal» adlı eserinde analojik düşünce şekline ait bir çok etnografik malzemeler vermektedir. Frazer, sihirsel düşüncedeki yanlış analogileri, bugün bizim bilimsel anlayışımızdaki varsayımlara benzeterek şöyle der: «Hakikat en sonunda, ancak varsayımların bir biri ardından denenmesi ve yanlışın atılmasıyla ortaya çıkmıştır. Nelerden sonra bizim hakikat dediğimiz şey, en iyi şekilde yürüdüğü anlaşılabilir varsayımdan başka bir şey değildir. Bu nedenle yabancı çağların ve ırkların düşüncelerini ve pratiklerini gözden geçirirken, onların hatalarına, hakikatin peşinde koşarken yapılmış kaçınılmaz sürçmeler olarak bakmak ve günün birinde bizim de gerek duyabileceğimiz hoşgörüyü göstermek akılcılık olacaktır».²³

Gerek Tylor ve gerekse J. Frazer'in mitolojik düşünceyi betimlemelerinde dil bilimcilerin varmış oldukları neticelerin aksi bir durum söz konusudur. Dil bilimciler, mitolojik düşünceyi sadece dildeki yanılsamalara indirgemişlerdi; dolayısıyla kültür, bilim adına bütün insanî kazanımların temelinde dilden kaynaklanan hata ve yanılsamalar yatmaktaydı. Aynı indirgemeci tavrı Tylor ve Frazer'de de görüyoruz. Her iki düşünürü göre de mitler tamamen aklileştirilmiştir. Hatta Frazer'de bu düşünce tamamen büyüye indirgenmiştir. Büyü de mantıkî açıdan bugünkü bilimsel gelişmenin temelini teşkil edecek ilk merhale olarak görülmüştür. Halbuki biz, büyü uygulamalarının şaşılacak ölçekte çeşitlilik gösterdiğini biliyoruz. Büyünün ihtiva ettiği öğeler, Calvin Wels'in de dediği gibi, hiç bir toplumda kültürden yalıtılmış, bağımsız davranışlar olarak görülemez. Tam tersine toplam kültürel örüntülerle kaynaşmış, bütünleşmiş durumdadırlar. Üstlendikleri ve çeşitli yollardan karşıladıkları temel işlevler şöyle özetlenebilir: Herkesin Paylaştığı inançlar aracılığıyla toplumsal kimlik ve beraberlik duygusunun canlı tutulması; Çevre ve Dünyaya ilişkin bilgi eksikliğinin yarattığı boşluğun doldurularak psikolojik yönden rahatlatma ve güven duygusu sağlanması; zor ve tehlikeli durumlarda kalan kişi ve kişilerin korku ve umutsuzluğa kapılmalarının önlenmesi gibi.²⁴ Dolayısıyla mitler, sadece büyüye indirgenemeyeceği gibi, büyü de ilkel düşüncede salt mantıkî bir düşünce olarak görülemez.

22 Alaadin Şenel, İkel Topluluktan Uygur Topluma, Bilim ve Sanat Yay. Ank 1995, s. 99-100.
 23 James Frazer, Altın Dal, Çev. Mehmet H. Dogan, Payel Yay. İst. 1991, I. 209.
 24 Calvin Wels, Sosyal Antropolojisi Açısından İnsan ve Dünyası, Çev. Bozkurt Güvenç. Remzi Kitabevi, 1984, s. 133.

Görürüz ki, Mitler ve Mitik düşünceler Aydınlanma çağında akıl ve mantık dışı boş inan ve söylenceler olarak kabul edilerek dışlanırken, Frazer tarafından akıllı ve mantıklılığı dolayısıyla kabul ve sıcak ilgi görmüştür. Hatta büyü, bugünkü bilimin temeline yerleştirilmiştir.

Elbette mitik düşünce tamamen akıl ve mantık dışı değildir. Her ne kadar Pozitif bilim anlamında bir akıl yürütme ve tahlili düşünceden mahrumsa da, Frazer'in dediği gibi, öz itibarıyla ilkel ve uygar gibi kategorilere ayrılamaz. Fakat burada görebildiğimiz kadarıyla mitik düşüncede ihmal edilen husus duygusal ard alandır.²⁵

Mitik düşünce hakkında Tylor ve Frazer'in görüşlerini tenkit ederek yeni bakış açıları geliştirmeye çalışanlar da olmuştur. Bu yeni bakış açılarından birisini ortaya koyanlardan biri de L. Bruhl'dur. L. Bruhl'e göre kendisinden önce ilkelerin düşüncelerini ele alanlar, uygar insan ile ilkel insan anlayışını özdeşleştirmekle hata yapmışlardır. Ona göre ilkel anlayış ile kendi anlayışımız arasında ortak bir ölçüt aramaya kalkışmak, temelden yanlış bir hareket noktasıdır. Çünkü, bu ikisi aynı türden olmayıp birbirlerine kökten karşıttırlar. Uygar insana tartışılmaz ve bozulamaz gibi görünen kurallar, ilkel düşüncede tümüyle bilinemeyen ve sürekli olarak bu düşünceye karşı olan kurallardır. İlkel insan anlayışı, Tylor ya da Frazer'in kuramlarında iddia ettikleri gibi akıl yürütme süreçlerine yetenekli değildir.²⁶ Levy Bruhl'un bizim düşünce tarzımızdan farklı gördüğü ve ilkel toplumlarda müşahade ettiği, bizde var olan anlayışın karşılığı ne idi?

L. Bruhle göre ilkel zikniyette bireysel düşünce söz konusu değildir. Bu sebeple ilkel insanda düşünme tarzına hakim olan kolektif tasavvurlardır. Kolektif tasavvurlar ferd ve ferdin incelenmesine dayanan psikolojik kanunlara dahil değildir. Kolektif tasavvurların kendilerine has kanunları vardır. Hele ilkeller bahis konusu olunca, ferdin incelenmesiyle onlar açıklanamaz. Kolektif tasavvurların bu karakteri, ilkel zihniyetle uygar zihniyetin temel farkıdır. Bruhl, ilkel zihniyetin sahip olduğu bu zihniyeti prelojik (Mantık - öncesi) deyimiyle ifade eder. Bruhl'e göre bu zihniyette olan ilkelerde çelişmezlik ilkesi ve bizim anladığımız manada nedensellik ilkeleri yoktur. Ona göre, ilkel düşüncenin tâbî olduğu ilke iştirak kanunudur. Bu kanun sayesinde ilkel düşünce içinde objeler, varlıklar, olaylar aynı zamanda kendileri ve kendilerinden başka türlü olabilirler. Bizim için anlaşılması güç olan bu durum, iştirak kanunu ile idare edilen bir zihniyet için güçlük çıkarmaz. Mesela, Truma-

25 Ernst Cassirer, age. 27-28.

26 Ernst Cassirer, age. s.26.

iler, kendilerini suda yaşayan hayvan addederler. Bororolar, kırmızı papağan olmakla övünürler. Burada mevzu bahis edilen herhangi bir akrabalık değil, özün iştirakidir. İştirak edenle, iştirak edilen arasında hissedilen özdeşliktir. Bazan da bu iştirak taklit, hissedilmiş bir iştirak olabilir. Mesela ilkelerin, yağmur yağdırmak istedikleri zaman, bir sağanağa yakalandıklarında yaptıkları şeyi taklit etmeleri gibi. Burada herhangi bir yağmurun tasviri söz konusu değildir. Bu taklit, bilfiil, bu akşam veya yarın yağacak yağmuru gerçekleştiriyor. İşte bu hissedilmiş bir iştiraktır.²⁷

Bruhl'un mantıkî olarak değerlendirilemeyeceğini söylemiş olduğu ilkel düşüncüyü "prelojik" yani mantık öncesi düşünce olarak değerlendirdiğini gördük. Zaten ilkelerin iştirak kanunu ile hareket etme sebepleri de ilkelerin prelojik bir düşünce yapısına sahip olmaları idi. En azından Bruhl mantık dışı olarak görmüş olduğu bu durumu, "iştirak kanunu" ile anlamlandırmıştır. Ve yine ona göre ilkel, kendine özgü bir dünyada yaşar. Bu dünya, bizim düşünce biçimlerimizin içine giremediği, deneyimlerimizin kavrayamadığı bir dünyadır.²⁸

Aslında Bruhl'un mitik düşünceye yaklaşımı da problemi çözer görünmüyor. Çünkü, her şeyden önce, ilkelerin dünyasını bize kapalı olarak betimleyip, prelojik olarak nitelendirmek, Bruhl'un kendi bütün çabalarını da neredeyse anlamsız kılmaktadır. Eğer bu anlayış kabul edilecek olursa, mitik düşünceye ilişkin hiç bir problem çözümlenemeyecek demektir. Levy Bruhl'un de yapmış olduğu gibi, böyle bir çözümleme, mitik düşünceyi anlama girişiminden, yani onu bilinen bazı psikolojik olgu ya da mantıksal ilkelere indirgemekten başka nedir?

Yine aynı şekilde Levy Bruhl'un iştirak kanunundan anladığı şey Frazer'in ilkelerdeki mantık anlayışından pek farklı görünmüyor. Frazer'in kullanmış olduğu aynı türden ritüelleri o, iştirakilik kanununa bağlıyor. Fakat Frazer, ilkel insanın eylemlerinde mantıklı davranışların varlığını kabul ederken, Bruhl prelojik olarak değerlendirmektedir.

Gerek Frazer gerekse Bruhl mitolojiyi incelerken toplumsal eylemlerden bir takım çıkarsamalar yapmışlardır. Psikolojik boyut ise en sistemli bir şekilde Freud ve Jung tarafından ele alınmıştır. Ancak ilkel düşünce daha önce Bergson tarafından psikolojik bakış açısıyla ele alınmıştır. Bergson'a göre mitik düşünceyi ortaya koymak için onun din ve tecrübe çözümlemelerine bakmak gerekir:

27 Necati Öner, Fransız Sosyoloji Okuluna Göre Mantığın Menşei Problemi, AÜİFY 1977, s. 48-61.

28 E.Cassirer, age. s.26

«Hakikat şu ki, din, insan soyu ile mevcut olduğuna göre, bizim yapımızdan gelmesi gerekir. Onu temelli bir tecrübeye bağladık; fakat tecrübenin kendisine gelince, onu yapmadan önce hissederiz, yaşadıktan sonra da pek iyi açıklayabiliriz. Bunun için, insanı canlılar arasındaki yerine koymak, mitolojiyi de psikolojideki yerine koymak kâfidir».²⁹

Görüldüğü gibi Bergson mitolojiyi psikolojiye havale etmektedir. Tecrübeyi de şu şekilde tahlil eder: «İbtidâî zekanın tecrübesi başlıca iki bölüme ayrılır: Bir yanda, elin, aletin etkisine boyun eğen, önceden kestirilebilen, kendisine güvenilen şey vardır. Kainatın bu bölümü fizikî olarak kavranmıştır. Matematik olarak kavranmayı beklemektedir; o, bir illet ve eser zincirlenmesi olarak görünüyor. Ondan edinilen tasavvurların, seçiksiz, şuurda belirsiz oluşunun bir önemi yoktur. Kendini açığa vurup belirtmeyebilir. Fakat zekanın kendi içinde gizli olarak neyi düşündüğünü bilmek için yaptığına bakmak yeter. Şimdi öte yandan da Homo Faber'in (alet yapan insan) gücü dışında olan tecrübe bölümü vardır. Bu bölüme karşı fizikî değil, manevî bir maumele yapılır. Onun üzerine tesir edilemeyeceğinden onun bizim üzerimize tesiri olmasını umarız. Öyleki, burada tabiat, insanlıkla bezenecektir. Fakat bunu da zaruri olduğu ölçüde yapacaktır. Gücümüzün yetmediği yerde güvence ihtiyaç vardır. Fakat güven yeterli değildir. Sadece bir şeyden korkmamak yetmez, bundan başka, ümit edecek bir şey olmasını da isteriz. Dolayısıyla içgüdünün baskısı, zekanın böğründen masal (mit) uydurma fonksyonu dediğimiz muhayyile şeklini doğurmuştur. Bu da ilk olarak ortaya çıkan basit şahsiyetlerle, efsanenin tanrıları gibi, gittikçe yükselen tanrılar, yahut da basit ruhlar gibi, gittikçe alçalan tanrılar, ya da psikolojik kaynaklarından ancak bir özelliği, sırf mekanik olmamak ve arzulamaya uymak özelliğini muhafaza eden kuvvetler yaratmak için, kendini başıboş bırakabilir ...».³⁰

Bergson'un yukarıdaki ifadelerinden şunu anlamaktayız: insani tecrübe, birinci olarak, bizim nesnel dünya ile olan ilişkilerimizden neden-sonuç ilişkisine dayalı olarak elde etmiş olduğumuz tecrübelerdir. Bunlardan doğan tasavvurlar açık ve seçik olarak net olmasa bile bunlar fiziki olarak kavranmışlardır. İkinci olarak ise, alet yapan (Homo Faber) insanın gücü dışında kalan tecrübe bölümüdür ki, bu alan aslında insanın tesir edemediği alandır. İşte bu alan içgüdünün de devreye girmesiyle mitik düşünce ve muhayyileyi doğurur. Bu düşünce, fiziki olarak kavranmış tecrübelerde olduğu gibi mekanik değildir. Bu alan tamamen arzu ve isteklere göre

29 Bergson, Ahlak ile Dinin İki Kaynağı, s.244

30 Bergson, age. s.225-227

tahayyül edilen bir alandır. Dolayısıyla fiziki tecrübeye olduğu gibi bu tasavvurlar sınırlı değil, başıboşur. Bu telakkiler Bergson'a göre mitik düşünceyi doğurmuştur.

Bergson'un mitik düşünceyi açıklarken psikolojik bir bakış açısını denemesi, Freud'le birlikte daha sistemli ve pozitif bir nitelik kazanmıştır. Freud, genelde hastalarıyla uğraşları sırasında yapmış olduğu psikanaliz verilerinden hareketle mitleri değerlendirmiştir. Buna göre Freud'un mitlere bakışında, mitler, psikanalizle denek haline getirilmiştir. Freud'un ortaya koymuş olduğu iddialara göre ilkellerle nevrotiklerin ruhsal yaşamları arasında özdeşlik söz konusudur. Dolayısıyla Freud, bu hastaların psikanalizini gerçekleştirerek eski devir insanının da psikanalizini gerçekleştirmiş oluyordu. Freud'a göre psikanaliz, dinin başlangıcının çocuk güçsüzlüğü olması gerektiğini göstererek ve içindekileri yetişkin yaşta hala yaşamakta olan çocuksu isteklere ve gereksinimlere bağlayarak, dinsel dünya görüşünün eleştirisini hedeflemektedir.³¹

Freud, ilkel inancın çocukça durumunu şu şekilde vurgular: «Ne denli inceden inceye yapılırsa yapılınsın, hiç bir araştırma bizim dinsel anlayışımızın çocukça durumumuzca belirlendiği kanımızı sarsamaz».³² Çocuksu olarak nitelendirilen bu durum, animizm kanısına öcelik etmiştir.³³

Diğer mitik düşünceler de psikanaliz metoduyla pek farklı tahlil edilmemişti. Freud dünyanın yaratılışı (kozmogoni) hakkındaki mitleri de yine aynı bakış açısına göre değerlendirmişti, Freud'a göre, çok Tanrılı dinlerde bile kozmogonik eylemin başlatıcısının tek olması dikkat çeken yönlerden bir tanesidir. Bir çok tanrılara inanılmasına rağmen yaratıcı Tanrı neden tektir? Bunun cevabı yine çocukluk dönemine müracat edilerek verilebilirdi. Psikanaliz bunun vaktiyle küçük çocuklara görünmüş olduğu gibi görkemli bir baba olduğu neticesini çıkarmıştır. İnanan kimse dünyanın yaratılışını kendi doğumuna benzetme yoluyla tasarlamıştır.³⁴

Freud'un bu tahlillerindeki amacı nevrotiklerle ilkellerin ruhsal yaşamları arasında bir paralellik kurmaktır. Dolayısıyla o, mitik düşünceye götürececek biricik ipucunun, insanın duygusal yaşamında aranması gerektiğini vurgular. Buna göre mit,

31 S.Freud, Psikanaliz Üzerine, Çev. A. Avni Öneş, Say Yay., İstanbul 1991, s.193

32 S.Freud, Psikanaliz üzerine, s.190

33 Freud'a göre animizm çağında tanrılar ve dinler yoktur. Dünya insana benzer ruhsal varlıklarla doludur. Bu çağda tanrılara yalvarmaktan ziyade arzu ve istekler büyü aracılığıyla karşılanmaya çalışılıyordu. Büyü insanın dış güçlere karşı birinci silahı idi. (Bkz: Freud, Psikanaliz Üzerine, s.190).

34 S.Freud, age. s.188

insan doğasının derinliklerinden kaynaklanmakta olup, doğası ve öz yapısı henüz belirlenmemiş olan temel ve karşı konulamaz bir içgüdüye dayanır.³⁵

Freud'un karşı konulamaz olarak nitelendirdiği içgüdü «Oedipus Kompleksi»-dir. Oedipus kompleksi: çocuğun ebeveynlerine karşı duyduğu cinsi ve aynı zamanda düşmanca arzuların organize bütünüdür. Bu aynı cinsten olan şahsın (erkek çocuk için babanın, kız çocuk için annenin) yani, rakibin ölümünü arzulamak ve karşı cinsten olan şahıs için cinsi arzular beslemek demektir.³⁶ Freud, totem ve tabu hakkındaki düşüncelerini de aynı temele dayandırmıştır.³⁷

Freud'un nevrotik hastalarla ilgili varsayımları tamamen gözlem ve müşahedeye dayanmaktadır. Bunun bilimsel değeri, bu sahanın uzmanları tarafından değerlendirilir. Bizi burada ilgilendiren problem, Freud'un günlük psikanalizleriyle tarih öncesi mitler hakkında vermiş olduğu yargılardır. Herşeyden önce birinci problem şudur: Freud'un kuramında nevrozlu hastalarla mitolojiler arasında bir paralellik kurulmaktadır. Ancak nevrozlu hastalardaki çatışkılar «Oedipus kompleksi» ile mi, yoksa Oedipus efsanesi nevrozlu hastalarla mı anlaşılmaya çalışıyor. Bu açık ve net değildir. Şayet nevrozlu hastanın psişik yapısı Oedipus efsanesiyle açıklanıyorsa, Oedipus kompleksi kavramından anlaşılan şeyle, Oedipus efsanesi bir biriyle tetabuk halinde değildir.³⁸ Eğer nevrozlu hastaların durumuyla efsaneye yorum getiriliyorsa, psişik durumlarda, tikel bir durumdan tümel bir sonuca ulaşılabilir mi? Kaldığı burada sadece bir anoloji söz konusudur.

Ayrıca herbirimizin ruhunun derinliklerinde böyle bir kompleksin yerettiğini kabul etmek doğru mu? Psikanalistler, kendi analizleri sırasında bununla ilgili hiçbir ize rastlamadıklarını ifade etmektedirler.³⁹ Horney'in ifade ettiği gibi herhangi bir nevrozlu hastanın durumundan hareketle bu şekildeki bir teorik neticeye varılmaz. Teorinin teorik sonuçlarını bir yana bırakırsak, geriye kalan şey «Oedipus kompleksi» değil, bir bütün olarak ilk çocukluk ilişkilerinin, kişilik yapısını büyük ölçüde şekillendirdiğini gösteren son derece yapıcı bir bulgudur. Bu durumda sonraki yıllarda başkalarına yönelik tutumlar, çocukluk tutumlarının tekrarı değildir. Temeli çocuklukta atılan kişilik yapısından kaynaklanan tutumlardır.⁴⁰

35 E.Cassirer, age. s.48

36 Pierre Debray- Ritzen, Freud Skolastiği, Çev. A.Fikret Gökdemir - A. Çetin Ertürk, TDVY., Ankara- 1991, s.131

37 Rkz: Freud, Totem ve Tabu, Çev. K.Sahir Sel, Sosyal Yay. İstanbul- 1996

38 Bkz: Şefik Can, Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılap kitapevi İstanbul- 1994, s. 196-200

39 Pierre Debray-Ritzen, age. s.135-136

40 Karen Horney, Psikanalizde Yeni Yollar, çev. Selçuk Budak, Öteki Yay, Ankara- 1994, s.62-63

Psikanalist açıdan problemi ele alanlardan bir değeri Jung'tur. Jung'a göre mitlerdeki ortak motifler «arketipler»dir. O, mitlerdeki arketipleri izah ederken, bireyin ne olduğunu ortaya koymakla işe başlar: «Salt biriciklik haline gelen birey olmadığı gibi, salt biriciklik haline gelmiş bireysel sonuçlar da yoktur. Düşler bile çok yüksek seviyede ortak gereçlerden meydana gelmektedirler. Tıpkı bütün toplulukların mitoloji ve folklorunda bazı motiflerin hemen hemen aynı biçimde tekrarlandığı gibi. Mitolojilerde ortak olan bu motifler arketipleridir. Arketiplerin kaynağı sadece gelenek ve göçlerde aranmamalıdır. Bunlar aynı zamanda irsi olan insan zihninin arketip örneklerinden ortaya çıkmaktadır».⁴¹ Jung'a göre arketipler, insanlığın çok uzak geçmişine ait sosyal şuurları (sosyal bilinçaltı)ni oluştururlar.⁴²

Buraya kadar ele almış olduğumuz fikir ve kuramlarda görmüş olduğumuz gibi, mitik düşünce genelde redüksiyonist (indirgemeci) bir yaklaşımla ele alınmıştır. Kimileri onda ilkel insanın yanılgılarını, kimileri ilkel mantığı kimileri de nevroitik bir hastanın ruh halini görmüştür. Bu bakış açılarında XIX. yy'ın köken araştırma istek ve arzuları etkili olmuştur. Mitler'de gerek din ve gerekse düşüncelerin arketipleri araştırma konusu edilerek en yalın durum ortaya konmaya çalışılmıştır. Halbuki mitler, bünyesinde ne sadece düşünceyi ne bilgiyi, ne inancı ne de mantığı barındırmazlar. Onlar insanın duygu boyutuyla birlikte kültürel yapıp etmelerini de içine alırlar. Mitlerdeki duygu boyutunun ritüellerle yakın ilgi ve alakasından daha önce söz etmiştik.

Mitler sadece düşünsel süreçlerden doğmaz. O, derin insani duygulardan filizlenir. Ancak mitler yalın olarak duyguların anlatımı olarak da betimlenemez. Duygunun anlatımı, duygunun kendisi değil, bir imgeye dönüştürülmüş şeklidir. İşte bu olgu köktenci bir değişmeyi dile getirmektedir. Şimdiye kadar duygu olan, belli bir biçim kazanmıştır. Bu simgesel anlatım biçimidir. Simgesel anlatım aynı zamanda duyguların nesnelleştirilmesidir. Ancak burada bireysel bir fenomen değil, toplumsal bir fenomen söz konusudur. Yani mit, insanın bireysel değil, toplumsal yaşantısının nesnelleşmesidir.⁴³ O halde mitlerin toplumsal yaşamdaki işlevi gözardı edilemez.

41 Carl Gusstav Jung, Psikoloji ve Din, çev. Ender Gürol, Oluş Yay. İstanbul 1965, s.91-92

42 Muhammed Abid Cabiri, İslâm'da Siyasal Akıl, çev. Vecdi Akyüz, Kitapevi Yay. İstanbul 1997, s.19-21

43 Cassirer, age. s.56-58

Bireyler kendilerini toplumun ve doğanın yaşamıyla özdeşleştirmek, bir tutmak için derin ve ateşli bir istek duyarlar. Bu istek dinsel törenlerle yerine getirilir. Bu törenlerde bireyler tek bir biçim, ayırdedilemeyecek bir bütün içinde erirler. Eğer bir kabilenin erkekleri savaş ya da tehlikeli bir girişimle uğraştıkları zaman, evde kalmış olan kadınlar, törensel danslarla onlara yardım etmeye çalışırlarsa, bu bizim deneysel düşünce ve «nedensel yasa» ölçütlerimize göre yargılandığında, saçma ve anlaşılabilir bir durum olarak görünür. Ama bu eylemi fiziksel deneyimizden çok, toplumsal deneyimiz aracılığıyla okuyup yorumlar yorumlamaz tümüyle aydınlık ve kavranılabilir hale geldiğini görürüz. Kadınlar savaş danslarında kendilerini kocalarıyla özdeşleştirmekte, onların umut ve korkularını, risk ve tehlikelerini paylaşmaktadırlar.⁴⁴ Bunu bir «nedensellik» değil «duygudaşlık bağı» olarak görmek gerekir. Burada önemli olan etkiler arasındaki deneysel ilişkiler olmayıp, insani ilişkilerin kendisiyle duyulduğu derinlik ve yeğinliktir. İlkel anlağı için doğanın kendi, fiziksel yasalarla yönetilen fiziksel bir şey değildir. Bir ve aynı toplum, yaşamın toplumu- tüm canlı ve cansız varlıkları içine alır ve kuşatır. İnsani toplumda ortaya çıkan ve onun asıl özünü oluşturan olaylar dizisi doğada da görülür. Mevsimlerin dönüşümü yalnızca fiziksel güçlerle olmaz. O insan yaşamıyla ayrılmaz bir biçimde birleşmiştir.⁴⁵

Dolayısıyla mitler, bilimsel bir deney, bilimsel bir metin inceler gibi incelenemez. Onların varoluş nedeni, herhangi bir bilgi türünü ortaya koymak değil, duygu, düşünce, inanç ve toplumsal etkinlikleri toplumsal tezahürleriyle birlikte kolektif insanın yaşam formu haline getirerek, kültürel mirasını devam ettirmektir. Bu yönüyle mitler, öncelikle geleneğin sürekliliği ve kabile kültürünün kesintisizliğini sağlayan bir işlevi de üstlenir. Böyle bir bakış açısıyla Malinovskî, etnolojiye «fonksiyonalist» bakış açısını getirmiştir.⁴⁶

Malinovski, mitlerin fonksiyonel yönlerine vurgu yaparak bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade eder: «Mit, yalnız ek bilgiler veren bir rapor olarak algılanmaz, tersine o, bağlı olduğu etkinlikler için bir meşruiyet belgesi, bir ruhsatname, hatta çoğu kez pratik bir rehberdir. Öte yandan ayinler, törenler, töreler ve toplumsal düzen, zaman zaman mite doğrudan gönderme içerirler ve mitsel olayların doğrudan sonuçları olarak görülürler. Mitin ahlak kurallarının, sosyal düzenin, âyinin

44 Cassirer, age. s.49-50

45 Cassirer, age. 51

46 E.M. Meletinski, "Mifologiya", age. s.370

ve törenin reel nedeni olduğu varsayılır. Böylece bu öyküler, kültürün temel bir parçasını ve ilkel uygarlıkların dogmatik omurgasını oluştururlar».⁴⁷

Mitin toplumsal işlevini de göz önüne alarak diyebiliriz ki, insamlığın tüm yaşamı üstünde silinmez bir iz bırakmış olan bir olguyu herhangi bir kuramın bakış açısına göre izah etmek mümkün değildir. İnsanın ruhsal ve kültürel yaşamı, yalın ve homojen (türdeş) bir ögeden oluşmamıştır. Bilhassa onu bilimle karşı karşıya getirmek büyük bir yanlışlık olur. Bir temel kültür ögesi olarak, gelişmişlik dereceleri ne olursa olsun mitler, tüm kültürlerde karşılaşılabileceğimiz bir ögedir. Mitik düşünceyi, insanın geride kalmış, alışılmış bir basamağı olarak görmek, aslında bilimi ve bilimsel düşünceyi yüceltmış olan aydınlanmacı kültürden kaynaklanmaktadır. Oysa aydınlanma döneminde de günümüzde de mit ve mitik düşünce vardır, yaşamaktadır, bilim veya bir başka şey adına ortadan kaldırılması da imkansızdır. Çünkü miti yaratan şey insanın bir temel eğilimidir. Bu eğilim, dış dünyayı, dış dünyanın bizde yarattığı duygulara dayanarak anlama ve yorumlama eğilimidir.⁴⁸

⁴⁷ B. Malinovski, *Büyü, Bilim ve Din*, Çev. Saadet Özkal, Kabalcı Yay. İstanbul- 1990, s.94
⁴⁸ Doğan Özlem, *Felsefe ve Doğa Bilimleri*, İzmir Kitaplığı, İzmir 1995, s.167